

Karolina ADAMOVÁ – Antonín LOJEK – Karel SCHELLE (ed.) – Jaromír TAUCHEN, *Velké dějiny zemí Koruny české. Stát*, Paseka, Praha – Litomyšl 2015 (= Velké dějiny zemí Koruny české, Tematická řada V) 649 s. + 16 nečíslovaných stran obrazových příloh, I SBN 978-80-7432-652-3

Karolina ADAMOVÁ – Antonín LOJEK – Karel SCHELLE (ed.) – Jaromír TAUCHEN, *Velké dějiny zemí Koruny české. Právo*, Paseka, Praha 2017 (= Velké dějiny zemí Koruny české, Tematická řada VI) 750 s., ISBN 978-80-7432-749-0

V tematické řadě *Velkých dějin zemí Koruny české* dostala příležitost i právní historie, a to ve dvou svazcích.¹ Jejich zpracování se ujali pracovníci právnických fakult v Plzni (Karolina Adamová, Antonín Lojek) a v Brně (Karel Schelle, Jaromír Tauchen). Oba svazky reflektují to, co je současným trendem výuky českých právních dějin na všech fakultách bez rozdílu, totiž výraznou akcentací moderní historie na úkor dějin starších. Stačí se podívat na rozložení látky v obou knihách – v díle *Stát* je starším dějinám věnováno necelých 200 stran (s. 15–205) oproti více než 350 stranám o novější době, a ještě o něco výraznější nepoměr je ve svazku *Právo*, kde část nazvaná „Právo od počátků do éry moderního práva“ zahrnuje něco přes 200 stran (s. 17–238), zbylý výklad pak více než 400 stran.

Na první pohled se může zdát poněkud zarážející skutečnost, že zatímco ve svazku *Stát* je mezi starší a novější dobou jako předěl důsledně nastaven rok 1848, v díle *Právo* je tato hranice poněkud rozostřená a výklad věnovaný novějším právním dějinám se na mnoha místech vrací hluboko do 18. století. Tento zdánlivý nesoulad má však vnitřní logiku, protože první moderní kodifikace jednotlivých právních odvětví se v řadě případů skutečně začaly rodit už v období osvětského absolutismu. Bylo by podivné, kdyby výklad o občanském soudním řízení podle josefínského soudního řádu, platného až do roku 1895, či o Všeobecném občanském

1) Stranou zde ponecháváme již dříve vydaný svazek s titulem *Zločinnost a bezpráví*, který byl anotován v SMB 3, 2011, s. 328–329.

zákoníku z roku 1811, zrušeném (a to ještě ne zcela) v roce 1950, byly zahrnuty do výkladu o starším právním vývoji.

Nelze si však odpustit výtku, že autoři nedodrželi jednotnou systematiku obou dílů. Zatímco svazek *Stát* je přehledně rozčleněn do dvou hlav („Stát do roku 1848“; „Stát od roku 1848“), dále vnitřně strukturovaných, v díle *Právo* je starším dějinám rovněž věnována první hlava, novější dějiny ovšem netvoří jedinou část, nýbrž jsou rozpracovány v sedmi dalších hlavách, v nichž probíhá paralelně výklad o jednotlivých právních odvětvích.

Svazek *Stát* bohužel zcela postrádá úvod, ve kterém by bylo vysvětleno, jakými otázkami se autoři hodlají zabývat. V díle *Právo* zabírá „Úvod“ necelou stránku a autoři v něm spíše programově vysvětlují, jakým způsobem chtěli publikaci pojmut – co do obsahu se omezují pouze na upozornění, že svazek „neobsahuje právo ústavní a správní, protože jsme je v podstatě probrali v knize *Stát* v kapitolách o panovníkovi a státních úřadech“ (s. 15). Právě rozdělení právně-historické materie mezi oba svazky by přitom nepochybně zasloužilo vysvětlení a zdůvodnění.

Je zvláštní, že svazek *Právo* zcela abstrahuje od práva ústavního – měl by přinejmenším obsahovat shrnutí vývoje ústavnosti, její principy a především zevrubné pojednání o vývoji občanských práv, jejich podobě a praktické realizaci v jednotlivých obdobích. Díl *Stát* by pak měl tuto oblast sledovat praktickou optikou podoby ústavních orgánů, jejich kompetencí a vztahů mezi nimi. Pokud jde o právo správní, bylo by žádoucí, aby i ono mělo ve svazku *Právo* patřičný prostor, neboť toto odvětví se zdaleka neomezuje na normy upravující strukturu veřejné správy, ale patří sem i právní úprava správního řízení a jednotlivých oblastí (resortů), které jsou ze strany státu administrovány.

Obdobně kontroverzní je skutečnost, že zatímco výklad o státní správě (a po roce 1848 též samosprávě) tvoří významnou část dílu *Stát*, organizaci soudnictví najde čtenář ve svazku *Právo*. Důvodem je zřejmě skutečnost, že soudy aplikují právní normy a že rozhodovací příslušnost je důležitým institutem procesního práva. Avšak jinak jde o řešení nesystémové, dvojnásob ve starším období, v němž na rozdíl od doby dnešní neexistovaly mezi výkonnou a soudní mocí jasné hranice.

Závažným nedostatkem obou publikací je velká závislost na dosavadních kano-nických příručkách historie českého práva, zejména pak na opakovaně vydávaných *Dějínách českého a československého práva do roku 1945*, které připravil kolektiv autorů v čele s Karlem Malým, jenž zpracoval všechny partie pojednávající o starších dějinách. Pokud bylo v rodném listu ediční řady *Velké dějiny zemí Koruny české* vyrovnání se s dosavadním diskurzem, prezentované svazky zde poněkud ustrnuly. To je zjevné hned při nástinu periodizace dějin práva, který pracuje s obsoletním pojmem feudalismus. Obdobnou periodizaci ostatně nacházíme v *Dějínách státu a práva v Československu do roku 1945* Václava Vaněčka, poprvé vydaných v roce 1964. Recenzované knihy jsou však závislé na starší literatuře nejen ideově a terminologicky, ale i v konkrétních pasážích. Míra prakticky doslovných přejímek je natolik zarážející, že si čtenář musí klást otázku, zda by pro poučení nebylo lepší sáhnout k originálu. Vedle lety prověřených tvrzení jsou přitom přejímány i teze

značně problematické. Na některé z nich bude dále poukázáno. V případě kolektivních *Dějín českého a československého práva* bude citováno 4. vydání z roku 2010; jako další zdroj přejímek je možno uvést knihu *České právo v minulosti* Karla Malého (1995), která je s pozdějšími kolektivními *Dějiny* v mnoha partiích textově úzce spjata.

Pokud lze konstatovat značnou závislost na stávajících právněhistorických příručkách, můžeme na druhou stranu spatřit místy až ignoraci recentní literatury. Překvapující je již skutečnost, že v seznamu literatury svazku *Právo* nenalezneme jméno Libora Jana, jenž kromě četných právněhistorických studií sepsal i monografii o vzniku zemského soudu. Zcela nepochopitelné je pak opomenutí manželů Janišových, kteří pro poznání středověkého a raně novověkého (slovy autorů feudálního) práva udělali v poslední době více než kdokoli jiný. To nelze vysvětlit ani skutečností, že těžiště jejich výzkumů leží na Moravě, jež je v knize výrazně upozaděna (vedlejší země Koruny se navzdory definici ediční řady zcela ztratily). A v tomto výčtu by šlo pokračovat.

V dalším textu již budou blíže zkoumány jen ty části obou publikací, které jsou relevantní pro mediévistiku, tedy zabývající se obdobím před nástupem Habsburků na český trůn v roce 1526; původkyní (většiny?) příslušných textů, byť to není nikde explicitně řečeno, je dle rozvržení autorského kolektivu Karolina Adamová. Ve svazku *Stát* jde o čtyři kapitoly, vystavěné v zásadě na bázi chronologické – kratičká ouvertura „Doba mezi legendami a historií“ se stručně zabývá osídlením českého území Slovany a tzv. Sámovou říší. Velkou Moravu, přemyslovský a následně předhusitský lucemburský stát rozebírá kapitola „Zrození Koruny české“. Navazuje text věnovaný epoše husitské s názvem „Království kalicha a kříže“, dobu stavovskou až po bitvu na Bílé hoře pak zahrnuje kapitola „Království na vahách“.

Jestliže u kapitoly pojednávající o době husitské je vcelku pochopitelné, že se svou strukturou vymyká, pak u kapitol věnovaných době před- a pohusitské by se dalo očekávat, že pro přehlednost a srozumitelnost bude výklad co do systematiky vystavěn víceméně totožně. Avšak obsahově shodných podkapitol (postavení panovníka, organizace správy, sněmovnictví) je ve skutečnosti menšina. Některé podkapitoly proto budí rozpaky. Upozornit lze například na podkapitolu „Diplomacie doby předhusitské“ (II/2), která nemá adekvátní protějšek v části věnované době stavovské. Tím jistě nemělo být sděleno, že v době jagellonské a habsburské čeští panovníci diplomatické vztahy nenavazovali a dohody s ostatními evropskými vládci neuzavírali. Čtenáři se však dostane poučení pouze o mírovém projektu Jiřího z Poděbrad z poloviny 15. století. Zvláště působí také jednostránková podkapitola „Idea smíšené vlády a stavovský dualismus“ (IV/12), jež výklad o době stavovské uzavírá, ačkoli mohla být mnohem logičtěji zahrnuta do úvodních pasáží kapitoly, zabývajících se podstatou stavovského státu a stavovství. Něco podobného je ostatně možno prohlásit i o podkapitole „České reformní hnutí a mistr Jan Hus“ (III/6), zařazené nelogicky až za nástin vývoje revoluce, husitského sněmovnictví a fungování městských svazů.

Jsou-li do kapitoly IV zařazené podkapitoly věnované postavení šlechty a královských měst (v rovině politické i ekonomické), pak není jasné, proč podobná dílčí

témata nebyla takto koncentrovaně zkoumána i v rámci doby předhusitské, kdy už se základy stavovství začínaly zvolna rýsovat a kdy nobilita a v menší míře již i městské korporace do řízení státu rovněž promlouvaly. Také v souvislosti s řadou jiných míst mohou vzniknout pochybnosti ohledně (ne)zbytnosti témat, která se autoři rozhodli (ne)zařadit.

Pokud jde o svazek *Právo*, jeho první hlava je otevřena výše zmíněnou stručnou periodizací právních dějin, jež se ovšem neomezuje jen na dobu do roku 1848 (jak by její systematické zařazení napovídalo), nýbrž je dovedena prakticky až do současnosti. Následuje několikastránková podkapitola „Pojetí práva za feudalismu“, v níž se kromě krátkého nastínění principu tzv. personality práva (u nějž je ale velmi diskutabilní, nakolik se uplatňovalo v podobě prvoplánového tvrzení „každý, kdo přišel do země, si nesl své právo s sebou“ – s. 20) pozornost upírá dominantně na postavení českých panovníků, resp. českého státu v rámci Svaté říše římské. Tato problematika však svou povahou nepochybně mnohem spíše patří do dílu *Stát*.

Jádrem výkladu je pojednání o obecném charakteru a pramenech práva v době předhusitské (kapitola IV) a stavovské (kapitola V), doprovázené rozborem jednotlivých právních odvětví a institutů v obou těchto obdobích (kapitola VII). Solitérní kapitoly III („Právo soukromé a veřejné“) a VI („Recepce římského práva“) se zabírají nesmírně významnými tématy, jejich zařazení v podobě samostatných kapitol ale logickou strukturu práce poněkud rozbíjí. Jde o obecné záležitosti, o nichž mělo být pojednáno hned v úvodu knihy – tím spíše, že jejich uchopení je vpravdě minimalistické (jedna, resp. dvě strany).

Další dvě kapitoly jsou věnovány chronologicky navazujícím dějinným epochám (doba pobělohorská, osvícenství). Následně se však autoři znovu ke středověkému právu vracejí v rámci širších přehledů zaměřených na povolání advokátů a notářů, vývoj soudní soustavy (již bylo naznačeno, že logičtěji by tato látka měla být zařazena do svazku *Stát*) a právní a jazykovou kulturu. Hlava první je pak uzavřena velmi úspornými medailonky některých osobností, autorů vybraných právních památek či spisů.

Pokud umístíme tento díl ze systematického hlediska pod drobnohled, stál by za zvážení výběr „kategorií práva“ v podkapitole VII/4 (velmi palčivá je i otázka vhodnosti tohoto termínu). Vedle některých „zvláštních práv“, jako je právo horní, lenní, vrchnostenské, viničné, církevní a cechovní, jsou tu velmi obsáhle pojednány „právo mlynářské“, které by bylo možno zahrnout pod práva cechovní, nesvobodná držba (sic!), nepochybně spadající pod práva věcná v předchozí podkapitole (ostatně autoři ji hned na úvod definují jako „jeden z klíčových institutů“), a také „právo první noci“, což je ve skutečnosti velmi specifický právní institut, jehož fungování není na našem území notabene vůbec doloženo. Je zřejmé, že uvedená pasáž měla knize přidat na atraktivitě, to však nic nemění na nesystematičnosti jejího zařazení. Rozpaky budí i kontrast mezi rozsáhlým pojednáním práva mlynářského (4 strany) a jen letným dotykem s podstatně významnějším právem církevním (2 strany). Pro méně poučeného čtenáře měl být jistě vysvětlen i vztah mezi právem církevním a kanonickým, což rozhodně nejsou pojmy identické, byť se v textu prolínají.

Zarážející je systematika podkapitoly VII/3, věnované právu soukromému před rokem 1620. Je totiž přinejmenším neobvyklé předřazovat práva obligační právům věcným. U výkladu o úrokových sazbách, lichvě a sedláni by bylo namísto obohatit jimi pasáže zabývající se právem obligačním, resp. trestním – jejich zařazení do oddílu o právech věcných může být matoucí, byť zde roli jakéhosi oslího můstku sehrává souvislost s tzv. holými platy. Snad jakousi snahou o odlehčení lze v podkapitole o trestním právu (VII/1) vysvětlit více než čtyřstránkový exkurz k hazardním hrám, dosti křiklavě kontrastující s okrajovou pozorností věnovanou mnoha bezesporu závažnějším deliktům. U podkapitoly o procesním právu (VII/2) chybí zdůraznění, že středověk v zásadě nerozlišoval mezi procesem trestním a civilněprávním, navíc se výklad primárně soustředí na problematiku ordálů, doplněnou jen několika střídými odstavci, jež zdaleka celý rozsah procesního práva nepokrývají. Článek C 5 zemského zřízení z roku 1549, jehož obsah je interpretován v podkapitole „Městský soud“ (XI/3, s. 198), je ve skutečnosti v zákoníku zahrnut do rubriky *O soudu zemském kdy a jak držán býti má* a vztahuje se pouze na činnost tohoto šlechtického tribunálu (ačkoliv je pravda, že obdobný zákaz fungoval i v městském právu, nikoli ovšem na základě zemského zřízení).

Navzdory tomu, že polovina členů autorského kolektivu reprezentuje univerzitu z moravské metropole, je výklad veden v „bohemocentrickém“ duchu; právní dějiny vedlejších korunních zemí jsou reflektovány spíše okrajově a nahodile, ať se to týká jejich vnitřní organizace či právních památek. Příznačný je text pod nadpisem „Úděly a správa v zemích Koruny české“ v díle *Stát* (s. 43–45): stručná zmínka o přemyslovských údělech je doplněna seznamy údělných knížat v Brně, Znojmě a Olomouci. O státoprávní vazbě vedlejších zemí k Českému království ve vrcholném a pozdním středověku tu ale není prakticky nic a o jejich vnitřní správě v tomto období se objevuje toliko lakonická zmínka, že „na Moravě se utvářel podobný státní aparát (zemský sněm) jako v českém státě“ (sic!), doplněná glosou, že „nejinak tomu bylo v dalších korunních zemích“ (s. 45). Soliterně se pak na jiném místě téhož svazku objevuje zmínka o smlouvách uzavíraných markrabětem Joštem, což je poněkud neopatrně generalizováno do tvrzení, že „Morava měla i v mezinárodní politice velmi silné místo v rámci Koruny české“ (s. 66). To lze ovšem prohlásit o moravských markrabatech, případně i o údělných knížatech, nikoli o Moravě jako takové. Do poměrně obsáhlého textu věnovaného české dvorské kanceláři se nevešla ani zmínka o (částečně úspěšném) úsilí moravských a slezských stavů o získání vlastních kanceláří pro jejich země na počátku 17. století.

V „Úvodu“ ke svazku *Právo* deklarovali autoři svůj cíl slovy, že chtějí právní dějiny podat „přístupnou a do jisté míry snad i zábavnou formou“, avšak s výhradou, že nehodlají slevit „na věrohodnosti a odbornosti“ (s. 15). Skloubit ambice vědecké a popularizační je nesmírně těžké, zvláště je-li téma široké a stránkový prostor omezený. Nelze se proto vyhnout zjednodušením a zploštěním, nemluvě o nedostatku prostoru pro prezentaci odlišných vědeckých názorů tam, kde se paradigmaty v čase vyvíjela, resp. se doposud jednoznačně neustálila. V díle věnovaném státu lze takto v první řadě poukázat na výklad o kmenech sídlících v Čechách (s. 33–34), ačkoliv kmenovou koncepci přesvědčivě zpochybnil již Dušan Třeštík. Stejně tak je

v duchu starších historiografických modelů nastíněna úloha Slavníkovců, jakkoliv modernější práce zpochybňují, že by jejich mocenský potenciál byl s pražskými vládci řádově srovnatelný.

Pokud jde o vrcholný středověk, je třeba se zastavit u generálních sněmů. Jejich vznik je opakovaně kladen do 13. století s tím, že za Karla IV. se již scházely pravidelně (s. 82, 132; výklad je téměř doslovně převzat z kolektivních *Dějin*, s. 65). Ve skutečnosti sahají počátky generálních sněmů teprve do doby vlády Jana Lucemburského a plně institucionalizovány byly až v době jagellonské. Rozhodně se ale nikdy nescházely pravidelně. Přinejmenším diskutabilní je také tvrzení, že „správní moc krále, zejména při jmenování či odvolávání úředníků [...], byla závislá na vůli šlechty“ (s. 125; opět převzato z *Dějin*, s. 61). Stačí si uvědomit, jaké úsilí vložili v předbělohorské době čeští i moravští šlechtici do hledání mechanismu, jenž by panovníkovi zabránil vybírat do zemských úřadů kandidáty podle vlastního uvážení a obsazovat je příslušníky katolické dvorské strany, bez ohledu na doporučení, jichž se mu v tomto směru dostávalo.

Ze svazku *Právo* lze v tomto ohledu na prvním místě upozornit na podkapitulu nazvanou zbytečně komplikovaně „Poměr českého státu k Říši římské jako důležitý fenomén posilující či oslabující legitimitu českých vládců“ (II/2). Výklad je veden dosti jednostranně v duchu starší české historiografie (Václav Vaněček, Zdeněk Fiala; zároveň je znovu značně závislý na kolektivních *Dějích*, s. 30–31), bez náznaku snahy vypořádat se s lenními přísahami, které byly českými vládci římskoněmeckým panovníkům skládány (a to jak v době knížecí, tak ve vrcholném, ba i pozdním středověku – naposledy Vladislavem II. roku 1477). Kupodivu jsou česko-německé vztahy znovu řešeny v rámci podkapitoly VII/4 v oddílu „Právo lenní“, ačkoliv ten by systematicky měl být věnován právu vnitrostátnímu. Ani zde nepřekračuje výklad hranice 13. století a argumentuje zjevně tendenčně, opět bez snahy vypořádat se s doloženými lenními přísahami.

Zkreslenou představu si čtenář odnese i o nejstarších památkách dotýkajících se právotvorné činnosti českých knížat. *Výsady Boleslavovy* nejsou kupodivu vůbec zmíněny, *Dekreta Břetislavova* jsou rozebrána na dvou stránkách (s. 30, 32–33) způsobem, jenž nutně navozuje představu prostého uzákonění. Až na konci výkladu je letmo zmíněno, že znění *Dekret* je známo (pouze!) z Kosmovy kroniky a o případné předloze nevíme nic. Text, který autoři rozebírají, je spíše souborem Kosmových představ o právu než odrazem platného a autoritativně stanoveného normativního řádu (ne nadarmo někteří historici skepticky hovoří o „Dekretech Kosmových“). Podobně zjednodušeně jsou vyložena *Statuta Konráda Oty*, u nichž opět není jasné, jaká část textu objevujícího se v konfirmacích ze 13. století může být skutečně spojována s posledním moravským Přemyslovcem na pražském stolci a do jaké míry sem byly zahrnuty starší normy, ale též případné mladší zákonodárné zásahy Přemysla Otakara I.

Je třeba upozornit, že *Statuta* rozhodně nepředstavovala „významný zlom ve vývoji domácího lenního práva“ (s. 33). I když beneficiární vztahy jistou podobnost s lenním uspořádáním nezapřely, klasické lenní právo ve standardním slova smyslu se v českých zemích objevilo až za posledních Přemyslovců, a ještě výrazněji

po nástupu dynastie lucemburské. S lenními záležitostmi jako by si autoři celkově nevěděli rady – ve výše zmíněném oddílu „Právo lenní“ sice nastínili podstatu lenních vztahů, namísto hlubšího exkurzu do vrcholně středověkých poměrů v Čechách či ve vedlejších zemích (rozvinutá lenní soustava olomouckých biskupů se dočkala jen letmé zmínky) ale zaměřili znovu pozornost na vztahy mezi českými panovníky a říšskými vládci. Ostatně je možno jedním dechem doplnit, že i ve svazku *Stát* se čtenář o správě jednotlivých lenních soustav dozví pramálo. Podkapitola „Organizace správy ve středověku“ (II/7) sice obsahuje oddíl „Lenní správa“, text se však namísto toho věnuje teorii štítů podle *Saského zrcadla*, načež je „natažen“ úplnou citací lenního slibu opavského knížete Mikuláše II. z roku 1318.

Pokud jde o právní knihy, u tzv. *Knihy rožmberské* (která nevznikla v souvislosti se zákonodárným projektem Karla IV., jak by z použité formulace bylo možno dovodovat) se dnes již rozhodně neuvažuje o tom, že by „jejím autorem byl s největší pravděpodobností Petr z Rožmberka“ (*Právo*, s. 38). V případě *Knihy tovačovské* je sporné tvrzení, že se jí přestalo používat po vydání moravského zemského zřízení z roku 1535 (s. 50; formulace je převzata z kolektivních *Dějín*, s. 98–99, resp. od Malého, s. 28); ve skutečnosti byla ještě o několik desetiletí později dokonce prohlášena za závazný pramen práva! Také otázka poměru mezi *Knihou tovačovskou* a tzv. *Knihou drnovskou* byla podána příliš zjednodušeně – alespoň v poznámkovém aparátu se měl objevit výrazně rezonující názor, že Drnovského dílo je možno považovat za jednu z tvůrčím způsobem rozvinutých variant spisu Ctibora Tovačovského. Rukopisné právní knihy totiž, jak známo, mnohdy podléhaly v průběhu času svévolným úpravám opisovatelů, kteří do nich vtělovali své poznámky, postřehy, případně i změny, jimiž právní řád procházel.

Obě recenzované publikace usilují o zjednodušení problematiky pro laického čtenáře, to je ale místy až přílišné. *Vladislavské zřízení zemské* je těžko možno považovat za první českou ústavu (jak se objevuje ve svazku *Stát* na s. 124 a znovu v díle *Právo* na s. 54). Také označení předhusitského zemského sněmu za „zákonodárný sbor“ (*Právo*, s. 18) navozuje mylné představy, neboť jakákoliv analogie s novodobým parlamentem může být jen velmi rámcová a kompetence sněmu se zejména v první fázi jeho existence obracely spíše jiným směrem. Ve svazku *Právo* je věnován možná až zbytečně rozsáhlý exkurz problematice desk zemských, a je tedy o to překvapivější, že jsou opakovaně označovány za pramen práva; ve skutečnosti šlo pouze o médium, naprostá většina zápisů v nich se týkala konkrétních právních vztahů a zdrojem právních norem očividně nebyla. Příliš přiléhavý není ani příměr, že „byly rovny zákonu“ (s. 59). Přinejmenším diskutabilní je tvrzení, že dědické právo se u nás v době předhusitské nerozvinulo (s. 107; převzato z *Dějín*, s. 137, resp. od Malého, s. 107) – skutečnost, že se panovník snažil hájit své odúmrtí právo a že se dobové památky soustřeďují na jiné oblasti práva, nemusí ještě nutně znamenat, že tato důležitá oblast společenské regulace stála mimo zájem současníků. Navíc uvedené konstatování rozhodně neplatilo v právu městském.

Rovněž problematika praktického fungování ordálů byla dosti simplifikována. Je otázka, nakolik byly skutečně „hlavním důkazním prostředkem“ (s. 97); jejich reflexe v právních pramenech spíše naznačuje, že přicházely na řadu jen v těch

případech, kdy se nedostávalo důkazů racionálních. Sluší se také upozornit, že u ordálu ohněm nemusel být výsledek odvozován od nepopálení examinovaného. Jsou totiž doloženy případy, při nichž se vycházelo z hojení zapečetěné popáleniny s určitým časovým odstupem. O rezistenci stavů z roku 1547 lze pak jen se značnou dávkou velkorysosti tvrdit, že šlo o povstání, „které vedl městský stav“ (s. 203).

Přes nepochybnou erudici autorů se zejména ve svazku *Právo* občas objevují formulace, jež nejsou příliš přesné ani z pohledu juristického. Je těžko porozumět tvrzení, že „konkrétním počátkem práva se stává kodex horního práva z počátku 14. století“ (s. 18), když je nemalá pozornost věnována právu v době, která této kodifikaci předchází. In margine lze dodat, že i pojem kodifikace by si jistě zasloužil vysvětlení, pokud ho autoři chápou jako svébytný druh pramene práva (s. 18, 30), i když obvykle je vodítkem pro subsumpci právní památky pod tento pojem nikoli forma, ale spíše rozsah a komplexnost. *Contradictio in adjecto* představují „předpisy obyčejové“ (s. 22); podobné rozpaky vzbuzuje konstatování, že „trestněprávní předpisy se v období státního útvaru objevovaly zvláště v právu obyčejovém“ (s. 73). Autoři tu pojem „právní předpis“ používají ve významu „právní norma“, stejně jako na s. 58, když o tzv. Koldínově zákoníku uvádějí, že „obsahoval právní předpisy správy a soudnictví ve městě, právo dědické, rodinné, manželské, trestní, procesní včetně tortury“ (obdobná formulace v *Dějínách*, s. 110, resp. u Malého, s. 39). Obvykle je však právním předpisem v oborové terminologii chápán autoritativně vydaný soubor právních pravidel, vyznačující se (jak je v samotném pojmu vyjádřeno) psanou formou. Běžné není ani označení „procesuální“ – zřejmě myšleno procesní – normy (s. 78).

Matoucím dojmem působí konstatování ohledně *Vladislavského zřízení zemského*, že „trestným činem se poprvé stal i úmysl“ (s. 54). Úmysl sám o sobě trestným činem skutečně být nemůže, zde šlo o to, že u některých deliktů mohly být postihovány již rané přípravné fáze. Nepřesné je označení jednoho z dodatků zemského zřízení jako „Smlouva o ručnicích“ (s. 55; označení převzato z *Dějin*, s. 103, resp. od Malého, s. 34), neboť toto sněmovní usnesení bylo přijato pod názvem *Zřízení o ručnicích*. Značný posun skutečné příčinné souvislosti představuje tvrzení, že se města magdeburské právní oblasti „přiklonila v roce 1610 ke Koldínově kodifikaci“ na základě přesvědčivosti spisu *Srovnání práv pražských s právy magdeburskými* (s. 58). Rozhodující úlohu přitom sehrála důsledná aplikace „Koldína“ apelačním soudem, postupné odpadnutí ostatních severočeských měst a konečně nesmlouvané sněmovní usnesení z roku 1610. Hranice mezi deskami zemskými většími a menšími byla poměrně komplikovaná a je značně zavádějící tvrdit, že do menších desk pořizoval zápisy menší zemský soud (s. 59). Totéž lze vztáhnout na tvrzení, že ascendenti měli v městském právu při dědění ze zákona přednost před descendenty (s. 110; doslovně převzato od Malého, s. 109; v *Dějínách*, s. 138, je uvedeno obráceně: „descendenti mají přednost před ascendenty“, ačkoli jinak je text téměř stejný). Prokazatelně nesprávná je teze, že přistěhovalá šlechta získávala intabulační právo až ve třetí generaci po udělení inkolátu (s. 60). Četné příklady z 15.–16. století přesvědčivě dokazují, že deskové statky mohli získávat a do desk klást už ti, jimž bylo obyvatelské právo uděleno. Také počet 20 přísedících zemského soudu, který se měl

udržet až do konce 18. století (s. 194), neodpovídá zcela realitě. Seznamy dochované v zemských deskách dokládají počet o něco vyšší.

Ve svazku *Stát* se kontroverzních míst najde o poznání méně, pominout nicméně nelze datování vzniku „poddanských pout“ již do doby předstátní (s. 22; v díle *Právo* je na s. 141 mnohem správněji uvedeno 13. století), jakož ani konstatování, že stav městský tvořili „měšťané královských měst“ (s. 122). Ve skutečnosti jej totiž tvořila města jako taková, šlo tedy o společenství právnických, nikoli fyzických osob. Kategorické tvrzení, že „nejstarším městem je Uničov“ (s. 76), mělo být jistě alespoň zjemněno upozorněním, že ve stejné době (v druhé dekádě 13. století) obdržel městská práva též Bruntál (patrně rovněž v roce 1213 – toto město se dnes samo považuje za nejstarší v Česku) a asi i Opava (kolem 1215).

Oběma recenzovaným knihám nelze upřít, že jsou psány čtivě a co do avizovaného hlavního cíle, totiž oslovení laického čtenáře a propagace oboru právní historie, plní svůj účel dobře. Na atraktivitě jim nepochybně dodávají i časté a vesměs dobře zvolené citace z dobových pramenů, jakož i pestrá škála obrazových příloh, typograficky začleněných přímo do textu. Zároveň je ovšem třeba si uvědomit, že se oba svazky stanou pomyslnou výkladní skříní české právní historiografie. A při vši shovívavosti, jež se od popularizačního charakteru textů odvíjí, se vkrádá dojem, že bylo možno se tohoto úkolu zhostit o něco lépe.

MAREK STARÝ

Faces of Community in Central European Towns. Images, Symbols, and Performances, 1400–1700, ed. Kateřina HORNÍČKOVÁ, Lexington Books, Lanham – Boulder – New York – London 2018
430 pp., ISBN 978-1-4985-5112-0

Whereas researchers of medieval urban history tend to perceive non-verbal symbolic communication predominantly through the lens of political ritual practices,¹ medieval visual and material media and their communicative value in shaping the city-dwellers' communal identity have received surprisingly little attention in the scholarship.² The current collection of fourteen interdisciplinary essays constitutes the first comprehensive study on urban symbolic communication and self-perception through seeing in East-Central Europe and should be duly appreciated.

1) On rituals and symbolic communication in East-Central Europe, see Dušan ZUPKA, *Ritual and Symbolic Communication in Medieval Hungary under the Árpád Dynasty (1000–1301)*, Leiden – Boston 2016 (= East Central and Eastern Europe in the Middle Ages 39).

2) There are just a few exceptions from this notion, and I will mention here the recent research on visual media in Western-European cities. See *Symbolic Communication in Late Medieval Towns*, ed. Jacoba VAN LEEUWEN, Leuven 2006 (= Mediaevalia Lovaniensia 1/37).